

ПРЕДГОВОР АУТОРА

Када сам завршио свој радни вијек и отишао у пензију, добио сам жељу да опишем свој живот, који је преко предака био везан за Херцеговину (село Засада код Билеће), у којој је било очувано косовско предање, и Косово, на које су се населила браћа мога дједа Акима. Два брата Вујовића (Божо и Милован) купили су имање у Сврчину, а друга двојица (Аким и Обрен) у Прелезу, гдје сам се родио.

Прелез се налази у централном дијелу Косова, у једном од села која су као ђердан нанизана око Пауновог поља. На једној узвишици, као крунски део тога ђердана, налази се село Сврчин, у коме је некада био двораци славних Немањића, кога нема више, али је тако урезан у предање мојих Вујовића као да су га својим очима гледали. Судбина је хтјела да се из Прелеза преселимо у Пауново поље, тај најљепши дио Урошевачке општине, гдје сам одрастао и завршио основну и средњу школу.

У Урошевачкој општини живјели су Срби, Роми, мањи број Турака и у највећем проценту Шиптари, који су се и сами тако звали, као што су и своју матичну државу звали Шћипнија, а у школским дневницима свој језик звали шиптарски. (Назив Албанац дошао је касније са распривањем албанског национализма.)

Било је то вријеме кад нијесмо знали шта је то нација и национализам. Живјели смо заједно, дружили се, учили, без подвајања и сукоба. Ми смо им помагали да науче српски, а они нас да научимо шиптарски. Та слога преносила се из школе у фирме, у којима смо заједно радили, дијелећи зло и добро и каткад и залагај хљеба. Између национално мјешовитог становништва његован је култ добрих, комшијских односа и узајамне солидарности.

То је потрајало све до половине 60-их година двадесетог вијека, када су Шиптари преко ноћи постали Албанци, када је преко политике и политичара почело величање шиптарског народа, шиптарске историје и стварање митова како су Албанци потомци Илира, како је Скендер-бег њихов национални јунак и отац албанске нације. Покренути замајак албанског национализма хватао је све веће убрзање и добијао све већу снагу, и никога није било ко би га зауставио. Албанцима то није ни падало на ум, а српски политичари то нијесу могли ни да су хтјели, јер су били само јефтина запршка у том косовском караказану.

Пошто сам 30 година провео у тој мјешовитој средини, осјећао сам се позваним да опишем суживот и историјске процесе и догађаје чији сам био свједок, док сам за ранији период донио сјећања старијих информатора, од којих посебну захвалност дугујем ТОМУ ПАВЛОВИЋУ из Плешине, који ме пожуривао да књигу објавим за његовог живота.

Трудио сам се да у изношењу факата и описима не повриједим људе и истину, а књижевном обрадом ликова и призора настојао сам да књигу учиним занимљивом за читаоца и по могућности добрим штивом за упознавање живота на Косову.

Надам се да ће моја прва књига *Од Косова до Косова* бити скроман прилог из живота Срба на Косову и грађа за детаљнији опис догађаја који су се дешавали у 20. вијеку. Радио

• Момчило Вујовић •

сам је прецима у помен, потомству за наук, а српском народу за опомену да историја не трпи понављаче.

Момчило Вујовић

Кажу да несреће и рагови зближавају и сабијају на окуп људе једне нације. Тако у Урошевцу за вријеме Другог свјетског рата, кад се није знало шта носи дан, а шта ноћ, Лука Дангубић и Крсто Павловић, оба избјеглице код Шпира Дангубића, одмотавају клупко сјећања и подвлаче личну и националну рачуноводствену црту, тражећи смисао битисања на вјетровитој српској земљи. Уз двије запаљене цигарете херцеговачке „шкије“ тече неуморна прича као у Хиљаду и једној ноћи.

На овом црном и несрећном Косову – започиње нашироко Лука Дангубић – одувијек је био тежак живот српском народу. Ко да смо и сами нешто Господу згријешили, те нас је отписо и оставио на вјетрометини ко шаку сламе „међу вихорове“. Откад нас Хитлер пороби и државу нам распарча и даде својим слугама на управљање и на истребљење Срба, од тада бијела дана не виђесмо, не само ми овђе на Косову и у Метохији него у цијелој држави ће гођ има српског православног ува. На двије године прије но што ће нас бомбардовати Хитлер, Мусолини, његов пријатељ, окорјели фашиста, поробио је Албанију. Да би лакше владо тим дивљим и непокорним народом, он им је обећо да ће им направити дупло већу државу, коју је назво Велика Албанија. Талијани су основали свој политички и обавјештајни центар у селу Куксу код Призрена. Одатле су ширили свој утицај, придобијали албански народ и окретали га против Срба. У том центру је главну ријеч водио неки Талијан смијешног презимена, мислим да се звао Антика Анђелко, уколико то није измишљено име. Он им је обећавао да ће их ослободити Југославије и „српског терора“ и да ће им формирати и оставити на управљање велику државу.

Шиптари су од априла четерес прве па све скоро до краја четерес треће вршили протјеривање српскога народа. Прво су палили непожњевена жита, па онда сточну храну (сламе и сијена), а онда штале и куће по селима у којима су Срби били у мањини. Тако су Срби почели бјежати из мањих села у већа, гдје су били бројнији, гонећи пред собом стоку и преостало покућство. На тај начин смо се укрупњавали у већа села да бисмо некако преживљели, тако да су мања села остала потпуно пуста.

Ко што су обећали Шиптарима, Талијани су 1941. године створили тзв. Велику Албанију, у којој су Албанци имали сву стварну власт. На Косово и у Метохију доводе чланове Косовског комитета, који је већ основан на сјеверу Албаније, који се, заједно са балистима, укључују у органе власти на цијелој територији Косова и Метохије. Формирају се и јаке наоружане групе Шиптара. Ускоро потом основана је и фашистичка милиција, па неки пук Ређимента Косова, па онда злогласна 21. СС дивизија „Скендер-бег“. Сва ова наоружана руља побјешњелих Шиптара почела је да спроводи невиђен терор над српским народом. Убијали су припаднике Југословенске војске, која је била у расулу. Плански су палили и пљачкали српска села и имовину, прогонили Србе и одмах заузимами њива имања. Ако би се неко успротивио, они су му убацивали бомбу кроз прозор и тако убијали цијелу фамилију. Силовали су српске жене, а њевојке одводили у непознатом правцу. Вјероватно у Албанију или у предјеле ће више није било Срба, одакле се никада ниједна није вратила.

Талијански окупатори посијали су међу Шиптарима толику мржњу против Срба да су се трудили да са Косова истјерају и истријебе сав српски живаљ и да униште било какав траг српског постојања. Шиптари су уништавали српске цркве, манастире, црквене књиге, црквене архиве, библиотеке, гробља, историјске споменике и остало. Срушили су споменик косовским јунацима на Косову пољу, затим споменик великом Србину и добротвору Симу Игумановићу у Призрену, онда споменик једном руском Конзулу у Митровици, чијег се имена не могу сјетити.

Када је четерес треће године капитулирала талијанска војска, онда су се Шиптари окренули против својих дојучерашњег господара и назовисавезника. Поубијали су велики број талијанских војника, а остали су се предали. Тако су дошли до велике количине опреме и наоружања. Јавно су вукли запрежним колима својим кућама велику количину пушака, митраљеза, минобацача и сандука муниције. Сточним запрегама су одвлачили мање топове. Да би топове сакрили, на њима су садијевали стогове сијена и вадили их по потреби. Послије капитулације Италије Срби сада нису могли опстати ни у већим селима, па су се повлачили у градове.

Њемачка солдатеска послвије капитулације Италије даје Косово на управљање Шиптарима и Бугарима. Тада почиње убијање Срба и њихов прогон и из градова. Тада су по цијелом Косову и Метохији српска села махом остала без Срба, који су нашли привремени смјештај у Урошевцу. Овдје ћу навести поименце сва српска села која су остала пуста: Совтовић, Сазлија, Реткоцер, Јерли Талиновац, Сојево, Биба, Старо Село, Јерли Прелез, Муховац, Бабљак, Косин, Сарајиште, Влашка Бара, Неродимље, Заскок, Плешина, Гатње, Рака, Некодим, село Варош и још нека. Јадни Срби су оставили пуне куће свега. Узимали су само најосновније што се могло на брзину натоварити на запрежна кола и повели понеку краву која је могла ићи за запрежним колима. И то су им успут отимали Шиптари. Једино су без проблема могли да претјерају свиње, свињско суво месо и маст.

Са првим комшијама Шиптарима и с осталима из села били смо у добрим односима. Они нас нијесу нападали, чак су нам и помагали ако нам нешто затреба. Муке су нам задавали дошљаци из Албаније и Шиптари из удаљенијих села. Наше комшије Шиптари су нудили да нас ноћу чувају и да буду с нама, како нас нико не би узнемиравио. Комшија Зећо, одмах преко пута нас, увијек је био с нама, ко да нам је род рођени. Он ми говори: „Лука, ја ти дајем тврду бесу да ћу те бранити докле будем мого и док сам жив.“ Рече да ми никад неће заборавити кад сам спасио његову цијелу породицу од сигурне смрти. Вели да није заборавио кад је његова велика породица била без трунке брашна и кад су се ранили зељем и другим травама попареним врућом водом, кад сам им дао два цака брашна (кукурузног и пшеничног). Каже: то је за њих било ко да су сваки дан јели печење. Те године су преживљели, али нијесу заборавили своје спаситеље.

Ја сам међу првијем видио да нам на Косову нема опстанка, те једном приликом велим брату Гаврилу: „Ајдемо ми за Урошевац код брата Шпира.“ А он мени вели: „Куд ћеш тамо? Ако налете Шиптари, онда нам нема спаса, и одоше три фамилије. Овако смо овђе у селу на осами, па кад загусти, може неко и утећи преко њива.“

Ја не будем лијен па одем код комшије Зећа Ибишија и замолим га да ми помогне да једна кола жита превезем за Урошевац код брата Шпира. Зећа ми се понуди да и он